

Nr 7.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk; given Stockholms slott den 31 december 1945.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

F ö r s l a g

till

L a g**angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942
(nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.**

Härigenom förordnas, att 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

2 §.

Till vanhävd — — — driva jordbruk.

Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan underhåll anses såsom vanhävd, om byggnaden till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, eller ock av annan dylik anledning blivit obehövlig.

Sammanslagning som ovan sägs må anses medföra väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten endast om någon av de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna är av sådan beskaffenhet eller omfattning, att brukaren därav icke kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, och det ej kan anses förmånligare för jordbrukets bedrivande i orten, att denna brukningsdel tas i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar; dock må sammanslagningen, om däri ingår brukningsdel, som avses i lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt å vissa jordbruk, ej anses medföra väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, med mindre först genom sammanslagningen uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning.

13 §.

Brukningssdel må — — — det nödigt.

Prövas i andra fall än i 2 § andra och tredje styckena avses synnerliga skäl föreligga, att brukningssdel sammanslås med annan, äger länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blir obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

Denna lag träder i kraft dagen efter den då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 november 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, fråga om *ändring i lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk* samt anför därvid följande.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 12 maj 1944 tillkallades såsom utredningsmän för att verkställa utredning rörande ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk f. d. häradshövdingen N. Wihlborg, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens första kammare O. L. Tjällgren i Multrä, ledamöterna av riksdagens andra kammare J. A. Andersson i Tungelsta, K. A. M. Andersson i Löbbo, S. Janson i Frändesta och G. K. Hellbacken i Gräsberg, lantbrukaren A. Nilsson i Steneberg samt hypoteksdirektören N. J. Falk i Lund. Åt utredningsmännen uppdrogs jämväl att undersöka omfattningen av den i skilda sammanhang påtalade tendensen hos jordägarna att taga under eget bruk tidigare såsom självständiga jordbruk utarrenderade torp och lägenheter för att sammanslå dem med andra brukningsdelar. Till fullgörande av sistnämnda uppdrag ha utredningsmännen den 14 april 1945 framlagt en promemoria angående provisorisk lagstiftning till förhindrande av sammanslagning av vissa jordbruk. Vid promemorian har fogats ett särskilt yttrande av hypoteksdirektören Falk.

Över promemorian ha yttranden avgivits av lantbruksstyrelsen, egnahemsstyrelsen, länsstyrelserna, samtliga egnahemsnämnder med undantag av dem i Stockholms län och stad samt Gotlands län, alla jordbrukskommisioner med undantag av dem i Kronobergs samt Göteborgs och Bohus län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott, 1942 års jordbrukskommitté, fastighetsbildningssakkunniga, Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet landsbygdens folk. Länsstyrelsen i Örebro län har överlämnat ett utlåtande från överlantmätaren i länet.

Innan jag övergår till en närmare behandling av det i promemorian av utredningsmännen framlagda förslaget och de däröver avgivna yttrandena, torde jag få lämna en redogörelse för de bestämmelser, som äro av intresse å ifrågavarande område.

Gällande bestämmelser.

År 1943 genomfördes i lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom åtskilliga ändringar, vilka i synnerhet hade avseende å de särbestämmelser som reglera s. k. sociala arrenden. Tillämpningsområdet för de sociala arrendebestämmelserna, vilka innehållas i 2 kap. 49—69 §§ nyttjanderättslagen, utvidgades sålunda i avsevärd grad. Medan särbestämmelser tidigare gällt allenast för arrenden av fastigheter som tillhörde bolag, ekonomiska föreningar och s. k. skogsspekulanter, skall specialregleringen numera tillämpas, om den utarrenderade brukningsdelen 1) tillhör bolag, förening eller stiftelse, eller 2) utgöres av gård, torp eller annan jordbrukslägenhet, som lyder under huvudgård och tillhör enskild person eller fideikommiss, eller 3) äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet som är i sambruk med densamma och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket. Såsom villkor för de sociala arrenderegler- nas tillämplighet har förut gällt att arrendet omfattat en minimiareal av 4 och en maximiareal av 25 hektar. Den nya lagen har borttagit den nedre arealgränsen samt höjt maximiarealen till 50 hektar, varför även härigenom specialregleringen fått icke obetydligt ökad räckvidd. De sociala arrendebestämmelserna ha också i viktiga delar erhållit nytt innehåll. Sålunda har införts en minimiarrendetid av fem år jämte rätt för arrendatorn till nytt arrende för en tid av fem år vid varje arrendeperiods utgång, s. k. optionsrätt. Optionsrätten kan dock av jordägaren brytas under vissa förutsättningar, bland annat då jordägaren avser att han själv eller anförvant till honom skall bruka fastigheten. Därest fastigheten eller del därav avyttras, tillerkännes arrendatorn, om han har optionsrätt, under vissa villkor förköpsrätt. Beträffande byggnadsskyldigheten innefattar nya lagen i stort sett samma reglering som enligt äldre lag ägde tillämpning å bolagsarrenden och därmed likställda arrenden. Det åligger sålunda jordägaren att vid tillträdet avlämna bostadshus i det skick, som motsvarar vad enligt gällande hälsovårdsstadga kräves, ävensom för jordbruket nödiga ekonomibyggnader så beskaffade, att ej därå oundgängligen påkallas ombyggnad eller annan än mindre reparation. De sociala arrendebestämmelserna äro (med visst undantag av mindre betydelse) av tvingande natur. Även vissa för arrenden i allmänhet gällande stadganden äro tvingande vid de arrenden som lyda under specialregleringen. De viktigaste av dessa stadganden äro de som reglera arrendatorns rätt till ersättning för förbättringsarbeten, vilken ersättningsrätt genom nya lagen i hög grad utvidgats.

Såsom ett kraftigt återhållande moment gentemot en eventuell benägenhet hos jordägarna att genom sammanslagning av brukningsdelar söka undandraga sig de sociala arrendebestämmelserna verka vissa bestämmelser i lagen d. 27 juni 1927 ang. uppsikt å vissa jordbruk och lagen den 30 juni 1942 om åtgärder mot vanhävd av jordbruk. Förstnämnda lag skall enligt sin lydelse tillämpas å brukningsdel, som är av den beskaffenhet och om-

fattning och som tillhör sådan jordägare, att med avseende å arrende därav gäller lagen om arrende av viss jord å landet i Norrland och vissa delar av Svealand eller vad i lagen om nyttjanderätt till fast egendom är särskilt stadgat om jordbruksarrenden under bolag och med dem likställda jordägare. 1942 års vanhävdslag avser brukningsdelar med odlad jord till en vidd överstigande ett hektar. Enligt övergångsbestämmelserna till 1942 års vanhävdslag, vilken trädde i kraft den 1 juli 1942 och äger giltighet till och med den 30 juni 1947, skall så länge den lagen äger gällande kraft 1927 års uppsiktslag med vissa undantag icke vinna tillämpning.

I båda dessa lagar föreskrives, att såvitt angår brukningsdel, som faller under respektive lags tillämpningsområde, uppsikt skall genom jordbrukskommissions försorg hållas över att brukningsdelen ej vanhävdas genom att nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Detta innebär, att en sammanslagning av brukningsdelar ej förringar jordägarens skyldighet att hålla å brukningsdelarna befintliga byggnader vid makt. Från denna föreskrift ha emellertid gjorts vissa undantag. Sålunda har i 3 § andra stycket 1927 års uppsiktslag stadgats, att såsom vanhävd ej skall anses, att byggnad, som genom sammanslagning av brukningsdelar blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet och omfattning äro sådana att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning. Enligt 2 § andra stycket 1942 års vanhävdslag skall byggnads bortförande eller lämnande utan underhåll ej anses såsom vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av förändringar i driften av jordbruket eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar, som medför väsentliga fördelar för jordbruksdriften eller ock av annan dylik anledning. Emellertid göres samtidigt i nämnda stycke inskränkning för det fall att i sammanslagningen ingår brukningsdel som avses i 1927 års lag, och stadgas för detta fall den förutsättningen för rätt att bortföra byggnad eller lämna den utan underhåll, att brukningsdelarna skola vara av sådan beskaffenhet eller omfattning att först genom deras sammanslagning uppkommer bärkraftigt jordbruk. Sistnämnda bestämmelse innebär, att därest i sammanslagningen ingår brukningsdel som avses i 1927 års lag sammanslagningen icke är tillåten om någon av brukningsdelarna är ett bärkraftigt jordbruk.

Möjligheter till dispens finnas emellertid. I 14 § andra stycket 1927 års uppsiktslag och i 13 § andra stycket 1942 års vanhävdslag stadgas sålunda, att därest i annat fall än nyss nämnts synnerliga skäl till sammanslagning av brukningsdelar prövas föreligga länsstyrelsen må efter jordbrukskommissionens hörande tillåta att byggnad, som genom sammanslagningen blivit obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll.

I fråga om brukningsdel, som avses i 1927 års lag, gäller ytterligare såväl enligt nämnda lag som enligt 1942 års lag, att brukningsdelen ej får tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte med mindre länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt.

Utredningsmännens förslag.

Det av förenämnda utredningsmän framlagda förslaget innebär, att de regler, vilka enligt 1942 års vanhävdslag gälla i fråga om sammanslagning av brukningsdelar, som avses i 1927 års uppsiktslag, skola göras tillämpliga även å sådana under 1942 års lags tillämpningsområde fallande brukningsdelar, som först genom 1943 års arrendelagstiftning kommit att omfattas av de sociala arrendebestämmelserna. Förslaget skulle föranleda ändring av 2 och 13 §§ 1942 års vanhävdslag. Enligt vad utredningsmännen uttalat måste förslaget anses utgöra endast en provisorisk lösning i avbidan på den förestående revisionen av uppsiktslagstiftningen.

I syfte att erhålla närmare upplysning om omfattningen av tendensen till sammanslagning av för självständigt bruk lämpade arrendegårdar med andra brukningsdelar ha utredningsmännen införskaffat uppgifter i detta hänseende från jordbrukskommissionerna och hushållningssällskapens förvaltningsutskott i södra och mellersta Sverige. Av de inkomna svaren ha utredningsmännen funnit, att den nya sociala arrendelagstiftningen, som trädde i kraft den 1 januari 1944, i vissa landsändar medfört en mer eller mindre omfattande tendens hos ägarna av arrendefastigheter, beträffande vilka sagda lagstiftning gjorts tillämplig, att taga fastigheterna under eget bruk för sammanslagning av dem med andra fastigheter. Så syntes, enligt vad utredningsmännen uttalat, av de inkomna svaren att döma vara fallet i Stockholms, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs och Skaraborgs län. Från andra län hade i svaren förklarats att en dylik tendens visserligen ännu icke kunnat förmärkas, men att det vore att antaga att, sedan arrendelagstiftningen varit i kraft någon längre tid och dess innebörd blivit mera allmänt känd, hos jordägarna skulle framträda benägenhet att taga arrendefastigheter under eget bruk och samman slå dem med fastigheter som de själva brukade. Om också i de inkomna svaren i förevarande sammanhang närmast åsyftats utarrenderade torp och lägenheter, gjorde dock enligt utredningsmännens mening säkerligen den iakttagna tendensen till avveckling av arrendesystemet såvitt anginge sociala arrenden i icke mindre mån sig gällande även i avseende å fullt självständiga och bärkraftiga jordbruk. Att så vore förhållandet syntes även framgå av de uppgifter i den föreliggande frågan som framkommit genom interpellationer vid 1943 och 1944 års riksdagar och i motionerna I: 75 och II: 105 vid 1945 års riksdag eller lämnats i till utredningsmännen remitterade skrivelser. Då företeelsen i fråga uppgivits vara föranledd av den år 1943 genomförda nya arrendelagstiftningen, berörde densamma helt naturligt i all synnerhet fastigheter som genom sagda lagstiftning överförts till de speciella arrendebestämmelsernas tillämpningsområde och då i första hand gårdar, torp och andra jordbrukslägenheter som lydde under huvudgård och tillhörde enskild person eller fideikommiss. Utredningsmännen ha framhållit, att det givetvis vore de för jordägaren i många fall betungande förpliktelser, som genom de sociala arrendebestämmelserna förenats med ar-

renden av nyssnämnda brukningsdelar, först och främst byggnadsskyldigheten, som föranlett jordägaren att då möjlighet därtill funnits göra sig fri arrendatorn och taga fastigheten under eget bruk. Vissa av de till utredningsmännen inkomna svarsskrivelserna gåve också tydligt belägg härför. Då den oförmälda tendensen icke kunde antagas vara av allenast tillfällig natur utan tvärtom såsom i en del av svarsskrivelserna antytts kunde förväntas, ju längre den sociala arrendelagstiftningen vore i kraft, taga allt större omfattning samt härigenom syftemålet med lagstiftningen ovedersägligen motverkades, funne utredningsmännen allt skäl föreligga till övervägande av restriktiva lagstiftningsåtgärder till stävjande av tendensens okontrollerade utveckling. Att detta övervägande inginge som ett moment i den igångsatta utredningen angående vanhävdsförslaget syntes vara väl motiverat med hänsyn till det samband som uppenbarligen rådde mellan å ena sidan sagda förslag och å andra sidan frågan om sammanslagning överhuvud taget av jordbruksfastigheter till en större brukningsenhet, såtillvida som ett sammanförande under en hand av två eller flera dylika fastigheter alltid kunde befaras komma att medföra att åbyggnaderna på någon av fastigheterna bortfördes eller lämnades utan underhåll. Denna fråga hade också vunnit beaktande vid den nu gällande vanhävdslagstiftningens utformande.

Utredningsmännen ha vidare anfört.

Vid bestämningen av vanhävdsbegreppet såvitt angår byggnaderna å jordbruksfastigheter har lagstiftaren enligt den avfattning, som givits åt såväl 1927 års uppsiktslag som 1942 års vanhävdslag, haft till ögonmärke bevarandet av de gamla brukningsdelarna, vilket av olika skäl ansetts vara av stor samhällsekonomisk betydelse. Man har utgått ifrån att, därest en sammanslagning av brukningsdelar till en större brukningsenhet icke i och för sig medförde rätt för jordägaren att bortföra å någon av brukningsdelarna befintliga åbyggnader eller att låta dem förfalla och dymedelst förstöras, benägenheten hos jordägaren att gå in för en sammanslagning skulle i avsevärd mån dämpas. Emellertid har det även ansetts, att en dylik sammanslagning av brukningsdelar under givna förutsättningar kan vara förmånlig och att, då så är förhållandet, byggnadsbeståndets bibehållande ej är påkallat. Med hänsyn härtill ha undantagsbestämmelserna från det allmänna vanhävdsbegreppet tillkommit. Genom nämnda bestämmelser har man velat framhäva att uppsikts- eller vanhävdslagstiftningen icke finge förhindra en sammanslagning av brukningsdelar, varigenom med hänsyn till storlek, arrendering, ägornas sammansättning eller andra liknande förhållanden lämpliga brukningsenheter bildades. Med andra ord, vanhävdslagstiftningen har ansetts icke böra vara av sådan innebörd att den hindrade en fortgående rationalisering av jordbruket.

Undantagen från det allmänna vanhävdsbegreppet ha emellertid erhållit en betydligt snävare utformning när det gällt brukningsdel, varå den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig. Sålunda har enligt 1927 års lag, vilken har karaktären av ett komplement till den vid dess tillkomst gällande sociala arrendelagstiftningen och vilken förty ej gäller andra brukningsdelar än de nyssnämnda, bortförande eller förstörande av byggnader, som blivit obehövligen genom sammanslagning av brukningsdelar, medgivits allenast då de sammanslagna brukningsdelarna var för sig icke utgöra bärkraftiga jordbruk men genom sammanslagningen ett sådant skulle uppstå; och ha, vad 1942 års lag angår, samma förutsättningar uppsatts beträffande i sammanslag-

ningen ingående brukningsdel, som avses i 1927 års lag. Att lagstiftaren varit särskilt obenägen att medgiva sammanslagning, då i densamma ingått brukningsdel av nu angiven beskaffenhet, har sin förklaring däri att man velat förebygga att jordägaren genom sammanslagning av brukningsdelar skulle undandraga sig tillämpning av de förpliktelser, som ålagts honom genom sociallagstiftningen. Erfarenheten hade nämligen givit vid handen att sammanslagning skett i ändamål att brukningsenheten efter sammanslagningen skulle omfatta så stor ägovidd att den vid fortsatt utarrendering komme att överstiga den för sociala arrenden föreskrivna maximiarealen. Eller ock hade jordägaren tagit den utarrenderade fastigheten under eget bruk — ofast efter uppsägning av arrendatorn — och sammanslagit fastigheten med annan av honom brukad fastighet.

Den gällande vanhävdslagstiftningen innebär sålunda visserligen icke ett absolut hinder för sammanslagning av brukningsdelar som avses i 1927 års lag men verkar såsom ett kraftigt återhållande moment gentemot en eventuell benägenhet hos jordägarna att genom sammanslagning undandraga sig de sociala arrendebestämmelserna. Efter vad utredningsmännen inhämtat har den jordägarekategori, som i all synnerhet berörts av 1927 års uppsiktslag, nämligen de stora trävarubolagen i Norrland och Dalarna, i det stora hela fullt lojalt fogat sig efter lagstiftarens föreskrifter i förevarande avseende, och anledning saknas till antagande att förhållandet varit annorlunda såvitt angår bolagen i de sydligare delarna av landet eller de med bolagen jämställda jordägare, för vilka 1927 års lag gjorts tillämplig. För utredningsmännen har också uppgivits att åtminstone vad angår Norrland och Dalarna den praxis utbildat sig att bolagen förrän sammanslagning av brukningsdelar äger rum vända sig till vederbörande jordbrukskommission med begäran om dess uttalande i fråga om möjligheten att undgå underhållsskyldighet beträffande å någon av brukningsdelarna befintliga byggnader.

Då det gällde att söka medel till motverkande av den tendens till ökad sammanslagning av brukningsdelar och den därav betingade uppsägningen av arrendatorer, som blivit en följd av den år 1943 genomförda utvidgningen och skärpningen av de sociala arrendebestämmelserna, ha utredningsmännen funnit det ligga nära till hands att för vinnande av det avsedda resultatet företaga en sådan ändring av 1942 års vanhävdslag att de regler, vilka gällde för sammanslagning av brukningsdelar som avsåges i 1927 års lag, bleve tillämpliga även å brukningsdelar, som genom 1943 års lagstiftning dragits in under de sociala arrendebestämmelsernas tillämpningsområde. En sådan lagändring skulle för ägarna av sistnämnda slag av brukningsdelar medföra skyldighet att även efter en sammanslagning, som icke skedde för bildande av ett jordbruk, därav brukaren kunde erhålla sin huvudsakliga bärgning, hålla åbyggnaderna vid makt, så att kollision med vanhävdslagen ej uppstode. På grund härav syntes man enligt utredningsmännens uppfattning ha all anledning antaga att i fråga om uppsägning av arrendatorer och därefter följande sammanslagning av brukningsdelar, som först genom 1943 års lagstiftning kommit att falla under de sociala arrendebestämmelserna, vanhävdslagen efter en ändring i den antydda riktningen skulle verka återhållande i samma grad som nu vore förhållandet då fråga vore om brukningsdelar som avsåges i 1927 års uppsiktslag. För övrigt syntes konsekvensen fordra att i nu ifrågakommande hänseende samma rättsregler gällde för alla fastigheter, i fråga

om vilka de sociala arrendebestämmelserna vore tillämpliga. Att för vinande av det avsedda syftet företaga ändring av de bestämmelser i 1943 års arrendelagstiftning, som av jordägaren betraktades som mest betungande, syntes icke böra ifrågakomma, liksom ej heller eljest någon ändring i sagda lagstiftning åtminstone för närvarande borde företagas.

Med hänsyn till vad sålunda anförts ha utredningsmännen uppgjort förslag till erforderlig ändring av 2 § andra stycket 1942 års vanhävdslag. Ett motsvarande förslag till lagändring har också uppgjorts beträffande 13 § första stycket samma lag.

Utredningsmännen ha förklarat, att det av dem framlagda förslaget till lösning av föreliggande lagstiftningsproblem måste anses ha endast provisorisk karaktär liksom 1942 års vanhävdslag i dess helhet. Härom ha utredningsmännen anført ytterligare följande.

Problemet kommer helt naturligt att göras till föremål för ytterligare övervägande i samband med den fortsatta utredningen beträffande lagstiftning angående uppsikt å jordbruk. Härvid torde särskild uppmärksamhet komma att ägnas åt uppsiktslagstiftningens förhållande till rationaliseringsspörsmålet. Det är möjligt att i samband härmed synpunkter kunna framkomma, vilka föranleda framläggande av förslag till en uppsiktslag av annat innehåll i nu ifrågavarande hänseende än den nu gällande. I allt fall torde dock vad utredningsmännen föreslagit kunna godkännas såsom en provisorisk lösning av den uppkomna frågan om lagstiftning till förhindrande av sammanslagning av brukningsdelar för undgående av de sociala arrendebestämmelsernas tillämpning.

I sitt förenämnda, vid utredningsmännens förslag fogade särskilda yttrande har hypoteksdirektören Falk framhållit, att den år 1943 genomförda sociala arrendelagstiftningen, i stället för att såsom avsett varit skydda arrendatorerna, kommit att i vissa fall verka i motsatt riktning. Enligt hypoteksdirektören Falks mening kunde därför ifrågasättas huruvida icke denna lagstiftning borde omarbetas. Härom har hypoteksdirektören Falk anført i huvudsak följande.

I åtskilliga fall torde de nu förekommande uppsägningarna av arrendatorer icke vara motiverade av en just nu oundgängligen nödvändig rationalisering av själva jordbruksdriften såsom sådan. Detta framgår tydligt i de fall då en uppsagd arrendator utbytes mot en anställd lantarbetare eller då byggnaderna försäljas till arrendatorn och jorden utarrenderas till honom utan byggnader. Här är det väl så, att jordägaren befarar att bibehållandet av arrendet i oförändrat skick på grund av den nya arrendelagstiftningen kan komma att medföra en alltför hård belastning av hans ekonomi. Mest betungande te sig sannolikt utsikterna för att jordägaren, i händelse av eldsvåda eller total utdömning, kan bli skyldig uppföra nya byggnader. Skillnaden mellan högsta möjliga brandförsäkringsbelopp och de verkliga kostnaderna för återuppförande av nya byggnader kan ofta vara katastrofalt stor. För övrigt anses det väl som ett faktum, att kostnaderna för uppförande av nya byggnader på de mindre lantbruken svårigen kunna betala sig, såvida icke nya och revolutionerande byggnadsmetoder framkomma. Är jordägaren en enskild person, som kanske redan till fullo utnyttjat belåningsmöjligheterna för sin gård, kan han genom nybyggnadsskyldigheten bli försatt i en mycket svår situation. Det finns aktuella exempel på, att inte ens staten själv anser det förenligt med

god ekonomi att verkställa dylik nybyggnad på en mindre arrendegård utan föredrager att mot någon ersättning förmå arrendatorn att avflytta. Man kan därför icke med rätta förebrå den enskilde jordägaren, att även han försöker skydda sig så gott han kan. Denna risk för nybyggnad måste, såvitt jag förstår, i ekonomiskt avseende väga mycket tyngre än den underhållsskyldighet av obegagnade byggnader, som eventuellt kan uppkomma enligt vanhävds- och uppsiktslagarna. Även om man bortser ifrån, att behovet av nämnda lagar i och för sig kan ifrågasättas under normala förhållanden, måste man säga, att det vilar en överklighetens slöja över hela detta arrangemang med lagstadgad underhållsskyldighet av tomma och obegagnade byggnader. Den uppsagde arrendatorn har förvisso föga glädje av anordningen; snarare torde väl hans irritation ökas, då han finner sig själv bortdriven men byggnaderna fortfarande stå kvar och underhållas kanske i sådant skick, att arrendatorn mycket väl skulle ha nöjt sig med dem, om han i trygghet fått fortsätta med sitt arbete på den plats, där han trivts och som han ofta betraktar som sitt egentliga hem.

En lagstiftning, som avsett att skydda arrendatorerna men som nu i vissa fall visat sig verka i motsatt riktning, borde måhända omarbetas, även om kort tid förflutit från dess antagande. En sådan omarbetning är emellertid icke lätt att åstadkomma. Möjligen kunde något vinnas genom ett tillägg till 2 kap. 53 § nyttjanderättslagen. Tillägget kunde möjligen tänkas erhålla i huvudsak följande innehåll. Uppsägning enligt 53 § bör vara utan verkan, om ej jordägaren samtidigt skriftligen uppgiver skälen för uppsägningen. Om härvid som skäl uppgivits, att fastigheten skall tagas under eget bruk, bör domstol på talan av arrendatorn och där särskilda skäl därtill äro, kunna förklara att arrendatorn oaktat uppsägningen får kvarstanna på fastigheten under viss fastställd tid, högst under arrendatorns livstid. En sådan förklaring skulle dock kunna lämnas endast under två bestämda förutsättningar. Den ena förutsättningen skulle vara, att den som uppgivits skola övertaga arrendegården redan under eget bruk innehar en så stor egendom, att därå uppenbarligen kan bedrivas ett fullt rationellt jordbruk. Den andra förutsättningen skulle vara, att arrendeegendomen med hänsyn till sin storlek och omständigheterna i övrigt, uppenbarligen icke kan förränta, långt mindre amortera, kostnaderna för nyuppförande av byggnader. Domstolen skulle därför tillika förklara, att jordägaren under den fastställda arrendetiden skall vara fri från om- och nybyggnadsskyldighet enligt 2 kap. 60 § nyttjanderättslagen. En dylik ändring förefaller kunna vara i båda parternas intresse. Sannolikt skulle de lojala jordägarna, som utan tvivel äro i majoritet, finna en utsträckning av arrendatorns optionsrätt godtagbar, om de samtidigt bleve befriade från risken för orimliga ekonomiska pålagor i form av ny- och ombyggnadsskyldighet. Samtidigt skulle i dessa fall arrendatorn beredas större trygghet i sitt brukande av arrendegården. Skulle gården brinna ner eller byggnaden dömas ut, finge man i så fall tänka sig att arrendeavtalet, om endera parten det begärde, skulle anses förfallet, varjämte rätten finge reglera de spörsmål, som i samband härmed kunde uppkomma.

Yttrandena.

Utredningsmännens förslag har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran i 43 av de avgivna yttrandena. I åtskilliga av dessa yttranden — huvudsakligen yttranden som avgivits av vissa länsstyrelser, egnahemsnämnder, jordbrukskommissioner och hushållningssällskaps förvaltningsutskott i de

norrländska länen — har uttalats, att behov av lagstiftning av ifrågavarande slag visserligen icke förelåge för respektive läns vidkommande men att erinran mot förslaget icke gjordes, eftersom enligt vad den förebragta utredningen gäve vid handen förhållandena i andra delar av riket syntes påkalla skärpta lagbestämmelser. I några av de yttranden, vari förslaget tillstyrkts, har därjämte understrukits, att den föreslagna lagstiftningen borde erhålla allenast provisorisk karaktär i avbidan på uppdragandet av riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken.

Förslaget har avstyrkts i 52 yttranden. Såsom skäl till avstyrkandet har huvudsakligen åberopats antingen att något behov av en lagstiftning av föreslagen art icke kunde anses föreligga eller att utredningsmännens förslag ej tillräckligt tillgodosåge i och för sig önskvärda rationaliseringssträvanden. I några av yttrandena har även — delvis i anslutning till de av hypoteksdirektören Falk anförda synpunkterna — gjorts gällande, att ändring av de sociala arrendebestämmelserna skulle bättre tillgodose det med förslaget avsedda syftet.

I de återstående 9 yttrandena har hemställts, att lagstiftningsåtgärder i syfte att förhindra sammanslagning av vissa brukningsdelar måtte anstå till dess 1942 års jordbrukskommitté framlagt förslag om riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken och statsmakterna tagit ställning till detta förslag.

Av yttrandena må här i övrigt återgivas följande.

Lantbruksstyrelsen har i sitt yttrande framhållit, att antalet brukningsdelar under de båda senaste årtiondena undergått en ej obetydlig minskning, oaktat den odlade åkerarealen visat en fortgående stegring. Minskningen vore särskilt påtaglig beträffande de mindre brukningsdelarna. Styrelsen har vidare yttrat.

Vid 1927 års jordbruksräkning redovisades sammanlagt 237 435 brukningsdelar med en åkerareal av 0.26—5.0 hektar, medan antalet fastigheter av motsvarande storlek nedgått till 203 376 vid den arealinventering, som ägde rum den 1 juni 1943. Samma tendens spåras ävenledes beträffande de större brukningsenheterna. Medan hela antalet sådana med en areal överstigande 10 hektar åker 1927 utgjorde 95 184, stannade antalet år 1943 vid 93 370. Endast storleksgruppen 5—10 hektar åker företer en ökning mellan nämnda båda år, nämligen från 94 533 till 96 441. Även om de verkställda undersökningarna icke i allo äro helt jämförbara, torde dock de anförda siffrorna vara ägnade att belysa den utveckling, som ägt rum i förevarande avseende. En jämförelse med de vid 1937 års jordbruksräkning erhållna resultaten giver vid handen, att minskningen av antalet brukningsdelar till övervägande delen ägt rum efter sistnämnda år.

Det förhållandet att minskningen av antalet brukningsdelar fortgått under hela 1930-talet synes antyda, att den i viss mån får anses såsom ett uttryck för en fortgående anpassning av brukningsenheterna inom jordbruket med hänsyn till de med tiden förändrade betingelserna för jordbruksdriftens organisation. Denna allmänna tendens torde ha gjort sig gällande beträffande såväl jordbruksfastigheter, vilka brukas av ägarna, som arrendegårdar, ehuru statistiskt material, ägnat att belysa hithörande förhållanden, för närvarande icke föreligger. Ifrågavarande utveckling synes emellertid under de senaste åren ha särskilt accentuerats i fråga om arrendegårdarna, vilket förhållande

i viss mån torde få ses i samband med de år 1943 beslutade ändringarna i arrendelagstiftningen.

1942 års vanhävdslag äger giltighet allenast till och med den 30 juni 1947, varför en ändring av densamma nu endast kommer att gälla en förhållandevis kort tidrymd. Då en viss erfarenhet härunder torde kunna vinnas rörande möjligheterna att på denna väg nå det önskade syftet, vill lantbruksstyrelsen förorda, att sagda lag ändras i enlighet med vad utredningsmännen föreslagit. I likhet med utredningsmännen vill emellertid lantbruksstyrelsen samtidigt betona vikten av att föreliggande lagstiftningsproblem ägnas ytterligare uppmärksamhet i samband med den fortsatta utredningen beträffande lagstiftning angående uppsikt å jordbruk och att därvid rationaliseringsfrågan inom jordbruket och dess förhållanden till sammanslagningen av brukningsdelar särskilt beaktas.

Riksförbundet landsbygdens folk, som tillstyrkt utredningsmännens förslag såsom en provisorisk åtgärd i avvaktan på resultatet av den pågående utredningen, har anfört i huvudsak följande.

Den ökade benägenheten till sammanslagning av jordbruk har enligt förbundets uppfattning varit särskilt framträdande bland de jordägarekategorier, som nu kommit att beröras av den sociala arrendelagstiftningen men ej tidigare sorterat därunder. Förbundet har funnit, att av de fall av sammanslagning av jordbruk eller införlivande av sådan fastighet med huvudgård, som kommit till förbundets kännedom, det övervägande antalet icke syftat till åstadkommande av sådana jordbruk, som kunna giva brukarna deras huvudsakliga bärgning, utan syftemålet har uteslutande varit att undvika den sociala arrendelagstiftningens konsekvenser. Då denna tendens av allt att döma kommer att öka, finner förbundet det mycket önskvärt att staten erhåller möjlighet till effektiv kontroll av dessa förhållanden.

Huruvida denna kontroll kan ernås genom de föreslagna ändringarna i 1942 års lag om åtgärder mot vanhävd av jordbruk, vill förbundet ifrågasätta. Denna lagstiftning mot vanhävd har i praktiken visat sig föga effektiv och man kan därför befara att det avsedda syftemålet ej kommer att ernås med mindre än att man samtidigt skärper och preciserar nuvarande vanhävdslagstiftning. Förbundets tveksamhet hottnar bland annat däri, att om en jordbrukskommission skall kunna förhindra en icke önskvärd sammanslagning av jordbruk den måste idka en omfattande fiskalisk verksamhet, enär det visat sig, att de jordägare, mot vilka denna lagstiftning är riktad, göra stora ansträngningar att kringgå densamma.

Förbundet har i samband med förestående uttalande påyrkat sådan ändring av 1 § 1942 års lag, att med brukningsdel komme att jämsställas fristående äga.

Länsstyrelsen i Kristianstads län har anfört bland annat följande.

Ur social synpunkt kan en minskning av antalet sådana arrendegårdar, av vilka brukaren kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, enligt länsstyrelsens förmenande icke anses önskvärd. Om man ansluter sig till denna ståndpunkt, måste det framstå såsom angeläget att finna medel ägnade att stävja den påtalade tendensen till sammanslagning av brukningsdelar. I likhet med utredningsmännen finner länsstyrelsen, att en fortbestående underhållsskyldighet av byggnader å sådan utarrenderad brukningsdel, beträffande vilken ägaren har för avsikt att uppsäga arrendeavtalet för att kunna indraga arrendegården under huvudgården eller sammanslå den med annan brukningsdel, bör verka återhållande på jordägaren att vidtaga en dylik uppsägnings-

åtgärd. Fråga är dock, huruvida icke en bestämmelse av denna innebörd komme att utgöra ett alltför kraftigt ingrepp i den enskildes dispositionsrätt över sin egendom. Utan tvivel kunna sådana fall förefinnas, där jordägaren på grund av honom åliggande skyldigheter enligt den sociala arrendelagstiftningen tvingas att uppsäga ett arrendeavtal och där en kvarstående underhållsskyldighet av byggnader å den förut utarrenderade brukningsdelen skulle te sig meningslös och för jordägaren oskäligt betungande. Med hänsyn emellertid till förefintliga möjligheter för jordägaren att i dylika fall erhålla dispens från underhållsskyldigheten, anser länsstyrelsen likväl den föreslagna ändringen av 2 § 1942 års vanhävdslag kunna godtagas som ett provisorium i avvaktan på resultatet av pågående utredning om ändrad uppsiktslagstiftning.

Därest nu nämnda ändring kommer till stånd, synes konsekvensen fordra, att även de bestämmelser om ianspråktagande av jord för bostads- eller industriändamål, vilka nu gälla för sådana brukningsdelar, som avses i 1927 års uppsiktslag, göras tillämpliga även å brukningsdelar, som genom de år 1943 genomförda ändringarna av nyttjanderättslagen indragits under den sociala arrendelagstiftningen, varför länsstyrelsen jämväl tillstyrker utredningsmännens förslag om ändring av 13 § 1942 års vanhävdslag.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län har framhållit, att vid bedömandet av utredningsmännens förslag en avvägning måste ske mellan å ena sidan jordbruks-ekonomiska synpunkter samt å andra sidan sociala skäl och angelägenheten av att lagbestämmelser ej bliva ineffektiva på grund av luckor i lagstiftningen. Här om och beträffande förslaget utformning har länsstyrelsen yttrat i huvudsak följande.

Betänkligheterna mot en utsträckning av ifrågavarande strängare vanhävdsbestämmelser till att gälla sådana arrenden under bolag, föreningar och s. k. skogspekulanter, där arealen uppgår till mellan 25 och 50 hektar samt mellan 1 och 4 hektar, torde vara mindre, i det där knappast gäller annat än att taga konsekvensen av att arealgränserna för hithörande ägaregrupps sociala arrenden jämkats uppåt och nedåt. Inom Skaraborgs län förekomma också gårdar, tillhöriga denna ägarekategori, sparsamt, varför länsstyrelsen ej anser utsträckningen i denna del få större praktisk betydelse för detta län.

Annorlunda ställer sig saken beträffande den stora grupp enskilda jordägare, på vilka särbestämmelserna i fråga om arrenden tidigare icke varit tillämpliga. Redan före tillkomsten av 1943 års arrendelagstiftning torde en tendens ha ägt rum därhän, att jordägaren tagit under eget bruk vissa torp och lägenheter, som varit utarrenderade såsom självständiga jordbruk. Berörda indragning av torp och lägenheter torde i första hand ha gått ut över gårdar med dåliga byggnader eller avskilt läge eller till vilka det eljest erbjudit svårigheter att erhålla brukare eller vilka rent av äro för huvudgården helt obehövliga och vilkas iordningställande skulle draga kostnader, som brukningsdelen såsom sådan ej kan bära. I den mån denna tendens, som varit ganska märkbar i Skaraborgs län, där det finnes ett stort antal torplägenheter, innebär en naturlig, av ekonomiska lagar föranledd utveckling och där torpsystemets successiva avveckling åtföljes av ett tillskapande av goda, centralt belägna lantarbetarbostäder, kan det knappast vara i det allmännas intresse att genom konstlade hinder motarbeta densamma. Länsstyrelsen är därför beträffande denna ägaregrupp synnerligen betänksam mot det föreliggande förslaget. Länsstyrelsen vill emellertid, med hänsyn även till att här endast är fråga om en provisorisk bestämmelse, ej motsätta sig förslaget, därvid dock förutsättes — för tillgodoseendet av berättigade jordbruksko-

nomiska synpunkter och i syfte att en önskvärd rationalisering av jordbruksdriften och av rikets brukningsenheter ej motverkas — att möjligheter att lämna dispens från den skärpta vanhävdsbestämmelsen bliva så ordnade, att nedläggande av olämpliga torp samt av för små och dåliga eller obehövligen lägenheter ej förhindras. Den dispensmöjlighet, som finnes enligt 13 § andra stycket vanhävdslagen, torde i detta syfte böra uppmjukas, exempelvis sålunda, att undantag från bestämmelserna i 2 § vanhävdslagen bör kunna få lämnas, dårest sammanläggningen av brukningsdelarna å ena sidan blir till väsentligt gagn ur jordbruksekonomisk synpunkt och å andra sidan ej kan anses sätta vederbörande arrendator i svårigheter eller eljest vålla social skada. Länsstyrelsen förordar, att i sagda 13 § införes en vägledande föreskrift av denna innebörd, samtidigt som uttrycket »synnerliga skäl» utbytes mot »särskilda skäl».

Beträffande förslaget utformning vill länsstyrelsen framhålla att, medan enligt 1 § vanhävdslagen denna endast har tillämpning å jordområde med över ett hektar odlad jord, har 2 § enligt förslaget erhållit sådan formulering, att den strängare vanhävdsbestämmelsen enligt ordalydelsen omfattar även brukningsdel, vars ägovidd understiger denna areal. Då detta näppeligen åsyftats, får länsstyrelsen ifrågasätta, om icke i förtydligande syfte en justering av sistnämnda paragrafs lydelse bör vidtagas.

Av dem som tillstyrkt utredningsmännens förslag ha jämväl *egnahemsnämnderna i Värmlands och Jämtlands län, jordbrukskommissionerna i Skaraborgs och Värmlands län samt Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* framhållit, att de ifrågasätta bestämmelserna borde så utformas, att sammanslagning av brukningsdelar icke förhindrades, om densamma vore motiverad ur rationaliseringssynpunkt. Jordbrukskommissionen i Skaraborgs län och nämnda förvaltningsutskott ha därvid ifrågasatt en uppmjukning av dispensbestämmelserna i 13 § andra stycket vanhävdslagen.

1942 års *jordbrukskommitté* har framhållit, att man vid bedömningen av, om en sammanslagning av brukningsdelar borde anses önskvärd eller ej, icke kunde utgå från att den för närvarande existerande indelningen i brukningsdelar i allmänhet representerade ett tillstånd, som borde bevaras. Tvärtom utgjorde en förvandling av de s. k. ofullständiga jordbruken till mera bärkraftiga brukningsdelar en av de allra viktigaste uppgifterna för den framtida statliga jordpolitiken. Kommittén har vidare anfört.

Jordbrukskommittén har under sina överläggningar rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken förutsatt, att statsmakterna skola vidtaga åtgärder för att främja en förvandling av de brukningsdelar, vilka på lång sikt ej kunna uppnå full lönsamhet och vilkas brukare ej heller genom tillskott från andra förvärvskällor än jordbruket kunna uppnå en skälig bärning. Denna förvandling kan ofta gå ut på att skapa en bärkraftig och lönande jordbruksfastighet genom sammanläggning av icke lönsamma brukningsdelar eller genom att till en icke lönsam brukningsdel lägga tillskottsjord, som utan olägenhet kan avskiljas från en angränsande fastighet. I många fall, där av geografiska skäl möjlighet saknas att sammanlägga en icke bärkraftig brukningsdel med en annan sådan, får man vidare tänka sig, att brukningsdelen sammanlägges med en redan befintlig bärkraftig brukningsdel. I en del fall torde man slutligen få räkna med att avsidis belägna

eller eljest för jordbruksdrift olämpliga ägor på lång sikt måste upphöra att användas för jordbruksändamål.

Vid en rationalisering av det svenska jordbruket enligt de riktlinjer, som nu antytts, torde man icke kunna tänka sig att behandla de brukningsdelar, å vilka den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, på annat sätt än övriga brukningsdelar. Lika litet som statsmakterna i allmänhet synas böra hindra att brukningsdelar, vilka i sitt nuvarande skick ej kunna uppnå full lönsamhet, skola få undergå den förvandling som erfordras för uppnående av detta mål, lika litet synas statsmakterna böra resa hinder för en dylik förvandling av brukningsdelar, som omfattas av den sociala arrendelagstiftningen. En motsatt ståndpunkt skulle ju leda till att man för en viss grupp av de svenska jordbruken förhindrade en av förhållandena påkallad utveckling.

Mot bakgrunden av vad nu anförts om behovet av en rationalisering av det svenska jordbruket framstår det även som angeläget, att statsmakterna ej framtinga sådana investeringar av byggnadskapital i jordbruksfastigheter, som äro ägnade att försvåra förvandlingen av de ofullständiga jordbruken till bärkraftiga enheter eller som efter en sådan förvandling skulle komma att bli värdelösa.

Då det gällde att bedöma, i vad mån man genom bestämmelser i vanhävdslagen om skyldighet att underhålla byggnader m. m. borde söka hindra att brukningsdel, varå den sociala arrendelagstiftningen vore tillämplig, sammanlades med annan brukningsdel, föreläge enligt jordbrukskommitténs uppfattning en väsentlig skillnad mellan två olika grupper av fastigheter. Den ena gruppen utgjordes av de brukningsdelar, som med hänsyn till möjligheterna att driva ett rationellt jordbruk å brukningsdelen kunde anses ha förutsättningar att bestå på lång sikt och bereda brukarna en skälig bärgning. Till den andra gruppen åter hörde de brukningsdelar, där dessa förutsättningar ej kunde anses föreligga. Beträffande den förra gruppen har kommittén funnit det ej föreligga någon större risk för att en föreskrift om skyldighet att underhålla byggnader skulle försvåra en ur jordbruksekonomisk synpunkt nödvändig rationalisering eller för att en investering av kapital i byggnaderna på lång sikt skulle bli värdelös. Sådana risker uppkomme däremot, om man stadgade dylik underhållsskyldighet beträffande brukningsdelarna i den senare gruppen. Härom har kommittén vidare anfört följande.

Utredningsmännen ha visserligen i sin promemoria påpekat, att vanhävdslagstiftningen ansetts ej böra få förhindra en sammanslagning av brukningsdelar, varigenom bildas med hänsyn till storlek, arrondering, ägosammansättning och andra liknande förhållanden lämpliga brukningsenheter, och att sålunda vanhävdslagstiftningen ansetts icke böra vara av sådan innebörd, att den hindrar en fortgående rationalisering av jordbruket. Enligt jordbrukskommitténs mening har emellertid denna synnerligen viktiga synpunkt ej tillräckligt beaktats vid utformningen av utredningsmännens förslag till ändring av 1942 års vanhävdslag. Detta förslag medger visserligen att, om byggnad å sådan brukningsdel, varå den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, efter sammanslagning med annan brukningsdel blivit obehöfvig, byggnaden må bortföras eller lämnas utan underhåll, såvida brukningsdelarna till beskaffenhet eller omfattning äro sådana, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin hu-

vudsakliga bärgning. Är den senare brukningsdelen så stor, att en brukare kan erhålla sin huvudsakliga försörjning av densamma, skulle skyldigheten att underhålla byggnaderna å den förra brukningsdelen däremot enligt huvudregeln i förslaget alltså kvarstå, hur olämplig den förra brukningsdelen än må vara att på lång sikt bestå som en självständig brukningsdel. Enligt huvudregeln i utredningsmännens förslag skulle det sålunda exempelvis, om man vill till en av jordägaren brukad huvudgård, som i och för sig är så stor, att den utgör en bärkraftig brukningsenhet, lägga en tidigare utarrenderad utgård, som är så beskaffad, att en brukare av utgården ej kan få sin bärgning av denna och där brukaren ej heller kan påräkna arbete utanför jordbruket i sådan utsträckning, att han sammanlagt kan komma upp till en enligt nuvarande uppfattning skälig inkomstnivå, trots att sålunda utgården saknar förutsättningar för att bestå som självständig brukningsdel icke vara tillåtet att efter sammanslagningen bortföra byggnaderna å utgården eller lämna dessa utan underhåll, utan fastighetsägaren skulle alltså vara skyldig att hålla i stånd byggnaderna å den oekonomiska brukningsdel, som utgården tidigare utgjort. Det nu sagda gäller även om exempel förändras därhän, att en utgård — som är så liten att arrendesumman icke kan tänkas förränta kostnaden för nödiga byggnadsarbeten — skulle sammanslås ej med huvudgården utan med annan utgård, vilken emellertid redan utgör en bärkraftig brukningsenhet.

Mot en bestämmelse av dylik innebörd måste enligt jordbrukskommitténs mening göras allvarliga erinringar. Densamma synes nämligen vara ägnad att direkt motverka en lämplig utveckling inom jordbruket. För en sådan bestämmelse torde ej heller kunna åberopas några sociala skäl. Då en motsvarande bestämmelse infördes i 1927 års vanhävdslag, anfördes visserligen som motivering härför av chefen för jordbruksdepartementet, att det under dåvarande och säkerligen för lång tid framåt rådande förhållanden, då i städer och stadsliknande samhällen funnes ett ej obetydligt befolkningsöverskott, som ej där kunde vinna utkomst, vore av största betydelse, att man för den växande befolkningen tillvaratog de försörjningsmöjligheter, som kunde erbjuda sig på landsbygden, samt att man under sådana förhållanden måste tillse, att redan befintliga odlingsmarker vidmakthölles och att icke genom nedläggande av existerande brukningsdelar den jordbrukande befolkningen förminskades. De skäl, som sålunda vid införandet av 1927 års vanhävdslag åberopades till stöd för att man skulle söka bevara även mindre bärkraftiga brukningsdelar, kunna emellertid ej nu göras gällande och ha ej heller anförts av utredningsmännen. Såvitt nu kan bedömas torde man i stället ha att räkna med att den efterfrågan från andra näringsgrenar på arbetskraft, som sedan lång tid tillbaka och särskilt under 1930-talet lett till en omfattande utflyttning från jordbruket, även i fortsättningen kommer att göra sig kraftigt märkbar. Under sådana omständigheter synes man ej ha anledning att nu, i syfte att bevara arbetstillfällen vid jordbruket, söka förhindra ur rationaliseringssynpunkt önskvärda sammanslagningar. Detta gäller även om hindret skulle resas endast i form av en provisorisk lagstiftning med mycket begränsad giltighetstid. Snarare framstår det som angeläget, att den arbetskraft, som ännu finnes kvar vid jordbruket, där skall kunna utnyttjas så effektivt som möjligt. I vissa av de av utredningsmännen införskaffade yttrandena från hushållningssällskap och jordbrukskommisioner har ju för övrigt omvitnats, att skedda sammanslagningar av torp och utgårdar ofta föranletts av svårigheter att finna arrendatorer till brukningsdelarna.

Jordbrukskommittén har även framhållit, att det under nuvarande förhållanden snarast måste anses ur social synpunkt olyckligt, om man sökte konservera sådana oekonomiska brukningsenheter, som en stor del av de av förslaget berörda brukningsdelarna utgjorde, eftersom de jordbrukare, som skulle komma att kvarstanna å dylika oekonomiska brukningsenheter, sannolikt på grund av dessas beskaffenhet i mycket stor utsträckning skulle komma i väsentligt sämre försörjningsläge än andra jordbrukare och befolkningen utanför jordbruket. Vad åter gällde sammanslagning av sådana brukningsdelar, som var för sig utgjorde bärkraftiga jordbruk har kommittén funnit rationaliseringssträvandena inom jordbruket ej böra anses utgöra något avgörande hinder för att det allmänna, om så ur andra synpunkter ansåges önskvärt, genom bestämmelser i vanhävdslagen eller på annat sätt motverkade dylika sammanslagningar. Kommittén har emellertid i detta sammanhang understrukt, att man vid bedömningen av, om en viss brukningsdel kunde anses bärkraftig eller ej, icke borde fästa sig enbart vid förhållandena för dagen utan även borde, i den mån så vore möjligt, beakta, hur saken kunde komma att ställa sig på längre sikt. Enligt kommitténs mening borde redan de allmänna bestämmelserna i 1942 års lag, riktigt tillämpade, i regel motverka en dylik sammanslagning. Vore båda brukningsdelarna av den storlek och beskaffenhet i övrigt, att de kunde anses fullt bärkraftiga, syntes nämligen sammanläggningen i regel ej kunna anses medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften.

Under hänvisning till det anförda har jordbrukskommittén som sin uppfattning uttalat, att en sådan ändring i den nu gällande provisoriska vanhävdslagstiftningen, som innebure att man sökte konservera utarrenderade brukningsdelar vilka ej på lång sikt kunde beräknas giva sin brukare en skäligen bärgning, måste anses synnerligen betänkelig ur den synpunkten, att den skulle komma att direkt motverka rationaliseringssträvandena inom jordbruket, och att den ej heller kunde anses motiverad av sociala skäl, men att däremot ur de synpunkter, som jordbrukskommittén hade att företräda, ingen erinran vore att göra mot att man genom ändring i vanhävdslagstiftningen sökte hindra en nedgång i de bärkraftiga arrendejordbrukens antal. Ehuru jordbrukskommittén ej av den utredning, som redovisats i utredningsmännens promemoria, blivit fullt övertygad om att behovet av åtgärder i sistnämnda hänseende vore så trängande, att man för den skull borde vidtaga någon ändring redan i 1942 års provisoriska vanhävdslag, ville kommittén emellertid ej motsätta sig, att man övervägde en provisorisk ändring av den innebörd, som sist angivits.

Därest utredningsmännen med sitt uttalande, att vanhävdslagstiftningen ansetts icke böra vara av sådan innebörd att den hindrade en fortgående rationalisering av jordbruket, avsett att dispens från huvudregeln skulle kunna erhållas i alla de fall, där den brukningsdel, å vilken byggnaden vore uppförd, på lång sikt måste anses sakna förutsättningar för att bestå såsom självständig brukningsdel, bortfölle enligt kommitténs mening de anförda sakliga betänkligheterna mot den av utredningsmännen föreslagna ändringen. I så

fall uppkomme emellertid det ur formell synpunkt otillfredsställande förhållandet, att huvudregeln faktiskt ej skulle tillämpas beträffande det måhända övervägande antalet av de fall, å vilka den enligt sin ordalydelse direkt toge sikte, men att i stället en synnerligen restriktivt avfattad dispensbestämmelse skulle få ett vidsträckt tillämpningsområde. Kommittén har därför ifrågasatt, om man ej borde låta ändringen i lagtexten begränsas till att avse att motverka att brukningsdel, som i och för sig måste anses bärkraftig, sammanlades med annan sådan brukningsdel. Detta har kommittén föreslagit skola ske på så sätt, att i 2 § 1942 års vanhävdslag infördes ett stadgande av innebörd, att sammanslagning av brukningsdelar ej skulle anses medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften, om brukningsdelarna var för sig vore sådana, att brukaren därav kunde erhålla sin huvudsakliga bärgning. Ett dylikt stadgande borde enligt kommitténs mening för flertalet fall anses endast utgöra en erinran om det resultat, till vilket man borde komma vid en riktig tolkning av begreppet »väsentliga fördelar för jordbruksdriften». Något hinder syntes med anledning därav icke behöva föreligga för att stadgandet finge gälla även brukningsdelar, å vilka den sociala arrendelagstiftningen ej ägde tillämpning.

Jordbrukskommittén har vidare uttalat, att därest den av jordbrukskommittén nu anvisade lösningen ej ansåges lämplig, jordbrukskommittén emellertid ej ville motsätta sig, att 1942 års vanhävdslag ändrades i enlighet med utredningsmännens förslag, detta dock endast under förutsättning att man ej avsåge att söka motverka sammanläggning av brukningsdelar i sådana fall, där sammanläggningen enligt vad jordbrukskommittén anfört finge anses motiverad med hänsyn till önskvärldheten att få till stånd en rationalisering av det svenska jordbruket. Sistnämnda förhållande borde i så fall givas klart uttryck genom påpekande i motiven eller genom ändring av formuleringen av dispensbestämmelsen i 13 § andra stycket.

Sveriges lantbruksförbund och *egnahemsnämnden i Hallands län* ha i sina yttranden anfört i huvudsak liknande synpunkter som 1942 års jordbrukskommitté.

Egnahemsnämnden i Östergötlands län har, enär en bestämmelse av ifrågasatt art syntes komma att ej sällan förhindra skapandet av rationella brukningsdelar, föreslagit, att såsom villkor för sammanslagning av brukningsdelar skulle gälla, dels att sammanslagningen kunde anses medföra fördelar för jordbruksdriften och dels att de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna var för sig ej vore sådana, att brukaren därav erhöle sin fulla bärgning.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har framhållit, att reaktionen mot sammanslagning av tidigare såsom självständiga jordbruk utarrenderade brukningsdelar främst haft avseende å sammanslagning av bärkraftiga jordbruk. Utredningsmännens förslag innebure emellertid, att sammanslagning även av ofullständiga jordbruk med bärkraftiga sådana förhindrades med mycket begränsade dispensmöjligheter. Utskottet funne det riktigast, att lagstiftningen toge sikte på att förhindra att bärkraftiga jordbruk sammansloges med varandra men läte sammanslagning av icke bär-

kraftiga jordbruk med bärkraftiga sådana bliva beroende av prövning i varje särskilt fall, exempelvis av vederbörande jordbrukskommission.

Länsstyrelsen i Kronobergs län har förordat, att därest i sammanslagning inginge brukningsdel, varå den sociala arrendelagstiftningen vore tillämplig, en noggrann undersökning och prövning av de skäl, som åberopades för sammanslagningen, borde ske från statlig myndighets sida. Härom har länsstyrelsen anfört i huvudsak följande.

Det framstår fortfarande såsom ett samhällsintresse av största vikt att jordbruk, som bereda utkomst för en brukare och hans familj, icke onödigtvis nedläggas. Hänsyn bör emellertid vid prövning av frågan om sammanslagning av brukningsdelar i tillbörlig omfattning tagas även till objektivet berättigade krav på jordbrukets rationalisering. Detta krav, som under de senare åren framförts med ökad skärpa, måste därför i varje särskilt fall vägas mot anförda skäl emot en sammanslagning. Såsom lagstiftningen på området utformats synas möjligheterna att åstadkomma en sådan avvägning icke tillräckligt ha beaktats. Lagbestämmelserna härutinnan ha fått en så generell avfattning, att behörig hänsyn icke kan tagas till den mångfald av olika omständigheter, som i det särskilda fallet böra inverka på frågans bedömande, såsom brukningsdelens storlek, beskaffenhet, läge och ekonomiska förhållanden. Vad som bör eftersträvas är fördenskull enligt länsstyrelsens mening att söka åstadkomma tillräcklig smidighet genom större hänsynslagande till varje särskild sådan omständighet. För att åstadkomma erforderlig objektiv prövning in casu av dessa omständigheter bör, då i sammanslagningen ingår brukningsdel, varå den sociala arrendelagstiftningen är tillämplig, en noggrann undersökning och prövning äga rum av de skäl, som åberopas för sammanslagningen. En dylik undersökning och prövning bör självfallet anföras åt någon statlig myndighet. Länsstyrelse torde härvid ligga närmast till hands att efter jordbrukskommissionens hörande utöva denna prövningsrätt.

Liknande synpunkter ha upptagits i de yttranden, som avgivits av *Kronobergs läns* och *Kalmar läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott*.

Även *överlantmätaren i Örebro län*, i vilkens yttrande *länsstyrelsen i samma län* i allt väsentligt instämt, har föreslagit, att all sammanslagning av brukningsdelar, som avsåges i 2 kap. 49 § nyttjanderättslagen, skulle göras beroende av länsstyrelses medgivande. Såsom skäl härför har åberopats bland annat, att det för den enskilde jordägaren i allmänhet måste vara svårt att träffa det rätta avgörandet. Överlantmätaren har vidare anfört.

Utredningsmännen synas ha varit av den uppfattningen, att rationaliseringskraven i fråga om jordbruk, som skulle komma att falla under de föreslagna bestämmelserna, kunna komma i strid med de sociala intressen, som ligga till grund för arrendelagstiftningen, och i så fall böra stå tillbaka för dessa. Det torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida en dylik intressesättning i allmänhet kan antagas föreligga i de fall, varom här är fråga. Om nämligen rationaliseringen av utarrenderade jordbruk hindras, torde kunna befaras, att arrendejordbruket komma på efterkälken i den fortgående rationaliseringen, och detta synes näppeligen på längre sikt kunna ligga i arrendatorernas intresse. Särskilt i betraktande av de strävanden att göra det möjligt för arrendatorerna att förvärva sina brukningsdelar, vilka kommit till uttryck i bestämmelserna om förköpsrätt, torde hindrande av arrendejordbrukens rationalisering även ur sociala synpunkter vara olämpligt.

Med hänsyn till det anförda synes kunna ifrågasättas, huruvida icke de berörda sociala intressena skulle bliva nöjaktigt tillgodosedda genom bestämmelser, som förhindra att rationaliseringssyfte utnyttjas såsom förevändning för en sammanslagning, vars egentliga ändamål kan antagas vara att undandraga brukningsdelen från tillämpningen av de sociala arrendebestämmelserna, men medgiver sammanslagning, där den verkligen leder till rationalisering av väsentlig betydelse. Sådan betydelse kan sammanslagningen uppenbarligen icke sällan ha även i andra fall än de, då först därigenom uppkommer ett bärkraftigt (fullständigt) jordbruk, exempelvis när byggnaderna ha ett med hänsyn till brukningen av ägorna olämpligt läge, tomtplatsen är olämplig med hänsyn till vattenförsörjningen eller av andra skäl.

Möjligen ha utredningsmännen avsett, att sammanslagning i sist anförda fall skulle kunna ske med tillämpning av dispensbestämmelserna i 13 § andra stycket vanhävdslagen. Detta framgår dock icke av promemorian. I så fall skulle skärpningen av vanhävdsbestämmelserna i fråga om brukningsdelar, som avses i 2 kap. 49 § nyttjanderättslagen, endast bestå i tvånget att inhämta länsstyrelsens medgivande. Är så förhållandet, torde emellertid kunna ifrågasättas, huruvida icke steget borde tagas fullt ut och all sammanslagning av brukningsdelar, som avses i 2 kap. 49 § nyttjanderättslagen, göras beroende av länsstyrelsens medgivande. Avgörandet i de fall, som nu äro oberoende av dylikt medgivande, torde nämligen ofta icke vara enklare eller lättare än i fråga om övriga fall av sammanslagning i rationaliseringssyfte. Frågan är icke beroende enbart av brukningsdelens areal utan även av dess ägosammansättning, jordens beskaffenhet, tillgången på bete, avsättnings- och andra ortsförhållanden. Beträffande den brukningsenhet, som ifrågasättes att bildas genom sammanslagning av arrendelotter, måste jämväl arronderingsförhållandena beaktas, och i detta avseende ha ofta stora brister i jordägarnas omdöme kommit till synes. För den enskilde jordägaren måste det sålunda i allmänhet vara svårt att träffa det rätta avgörandet, särskilt som han härvid kan påverkas av andra intressen. Med hänsyn härtill torde det icke vara omtiverat, att ett dispensförfarande införes även för detta fall i huvudsaklig överensstämmelse med den i promemorian omförmälda praxis. En sådan anordning skulle även medföra fördelar i form av effektivare kontroll.

I fråga om dispensförfarandet torde slutligen kunna ifrågasättas, huruvida icke fastighetsbildningsmyndigheterna lämpligen böra inkopplas häri. De normer, vilka böra följas vid kontrollen över den ifrågavarande sammanslagningen av brukningsenheter, torde i huvudsak vara desamma, som tillämpas vid fastighetsbildningen, och det torde få anses vara ett allmänt intresse, att rättstillämpningen på dessa båda områden icke kommer att följa skilda linjer.

Länsstyrelserna i Uppsala län och Hallands län ha förordat, att genom ändring i nyttjanderättslagens sociala arrendebestämmelser möjlighet skulle beredas vederbörande arrendator att kunna motsätta sig sådan sammanslagning av arrendegård med huvudgård, som enligt myndighets prövning företages utan bärande skäl i syfte att undgå den sociala arrendelagstiftningens förpliktelser. Länsstyrelsen i Uppsala län har härom anført.

En lagstiftning, som framtvingar fortsatt underhåll av obehövliga byggnader eller till och med nybyggnad av sådana, kan icke vara till gagn för jordbruksnäringsenheten utan måste tvärtom vara ägnad att försvåra dess rationalisering. För jordägaren måste en efter arrendets upphörande kvarstående byggnadsskyldighet te sig icke blott betungande utan även meningslös. Lika meningslös torde skyldigheten komma att te sig för arrendatorn, som ju icke får några ökade rättsliga garantier för sitt kvarstannande vid arrendet. Om

det är riktigt, att den nya arrendelagstiftningen föranlett uppsägning av arrendatorer i ökad utsträckning, något som länsstyrelsen för detta länns vidkommande icke kan vitsorda, är det emellertid givet, att en fortsatt utveckling i denna riktning måste av sociala skäl förhindras genom lagstiftningsåtgärder. Därvid torde emellertid ligga närmast till hands att i arrendelagstiftningen införa bestämmelser, eventuellt av provisorisk karaktär, som möjliggöra ogiltigförklaring av illojala uppsägningar och förhindrande av ur social synpunkt icke önskvärda sammanslagningar. Det torde därför höra utredas, huruvida det avsedda målet kan nås genom en utvidgad optionsrätt för arrendatorer, eventuellt kompletterad med direkt förbud mot sammanslagning med annat jordbruk av utarrenderad brukningsdel, där det av sociala skäl finnes önskvärt att fastigheten fortfarande är utarrenderad för sig samt utarrenderingen icke är ur ekonomisk synpunkt uppenbart olämplig. En sådan lagstiftning skulle visserligen bli förenad med åtskilliga vanskligheter men har åtminstone den fördelen, att den tager direkt sikte på det avsedda målet och möjliggör en prövning av omständigheterna från fall till fall. Det av utredningsmännen framlagda förslaget innebär däremot ett försök att nå samma mål på omvägen via vanhävdslagstiftningen med en ur ekonomisk synpunkt obehörlig byggnadsskyldighet såsom påtryckningsmedel.

Fastighetsbildningssakkunniga ha förklarat sig icke kunna tillstyrka utredningsmännens förslag av tre olika skäl, nämligen dels när den åberopade grunden till förslaget icke syntes bärande, dels när den avvägning mellan olika intressen ännu icke skett, som torde få anses erforderlig jämväl för ett blott provisoriskt ingrepp av förevarande art, dels ock när förslaget måste betraktas såsom ett föregripande i vissa hänseenden av vanhävdslagstiftningens revision och därmed även av den blivande rationaliseringspolitiken. Till stöd för det först angivna skälet ha fastighetsbildningssakkunniga anfört bland annat följande.

Vidkommande själva grunden till förslaget eller att syftet med den sociala arrendelagstiftningen skulle motverkas av att jordägare toge förut utarrenderad jord under sitt eget bruk, så kan väl tyckas ligga något bestickande i detta påstående, om man ser saken från deras sida, som nu arrendera jord. För en del av dem kan arrendelagstiftningen otvivelaktigt medföra att de i stället för att få sina arrendevillkor förbättrade nödgas lämna gården. Men redan det förhållandet, att förslaget går i motsatt riktning mot arrendeutredningens av Kungl. Maj:t vid de nya arrendereglernas tillkomst godkända förslag till ändring i uppsiktslagen, måste vara ägnat att ifrågasätta riktigheten av utredningsmännens mening i förevarande hänseende. I propositionen nr 346 till 1943 års riksdag avsågs att 1942 års vanhävdslags regler skulle gälla till den 1 juli 1947 och att därefter dess mot rationaliseringsintresset välvilligare allmänna regler skulle införas även i uppsiktslagen, medan däremot utredningsmännens förslag åsyftar att omedelbart utvidga tillämpningsområdet för den mot nämnda intresse mindre gynnsamma regeln i uppsiktslagens hittillsvarande lydelse.

Flera uttalanden i remisshandlingen synas vila på den uppfattningen, att då man 1943 underlät att lägga nya hinder mot att jordägare toge förut utarrenderad jord under sitt eget bruk, man förbisåg eller underskattade en möjlighet för dem att undandraga sig sina skyldigheter enligt de nya arrendereglerna, en uppfattning, som även kommit till uttryck i motionerna I: 75 och II: 105 vid 1945 års riksdag.

Denna mening kunna de sakkunniga icke biträda. Vid arrendelagstiftning-

en förbisågs icke att de skyldigheter man då pålade jordägaren kunde föranleda honom att begagna sin rätt att genom uppsägning bringa arrendeförhållandet ått upphöra respektive underlåta att förnya arrendet. Hans möjligheter härutinnan inskränktes genom den arrendatorn tillerkända optionsrätten, men denna ansågs dock böra vara betingad av vissa villkor. I dessa regler har man otvivelaktigt att se principuttalanden angående omfattningen av arrendatorns rätt, alltså icke blott ett ståndpunktstagande till frågan hur långt denna rätt behöfve tryggas genom arrendelagstiftningen, eventuellt med hänsyn till en påbyggnad därå inom vanhävdslagstiftningen. Om nu jordägare inom den marginal, som lagstiftaren avsiktligt lämnade dem att med laga verkan uppsäga arrendator, begagna sin rätt härutinnan, kan detta icke betecknas såsom försök att undandra sig sina förpliktelser eller eljest såsom något illojalt. En konsekvens av den ståndpunkt man intog i de nya arrendereglerna är alltså i själva verket att hinder icke bör läggas mot att jordägare övertager brukningen, när arrendatorns avtalsenliga rätt genom uppsägning eller annorledes upphör. Och att denna arrendelagstiftningens ståndpunkt skulle strida mot dess yttersta syftemål och av detta skäl behöva revideras, synes icke heller kunna med fog påstås. Syftet var att skydda arrendatorerna genom vissa tvingande regler att iakttaga, om jorden i fortsättningen utarrenderades, men icke att i vidare mån än vad som följer av optionsrätten tvinga jordägare att begagna arrendeinstitutet. Bortsett från det speciella fall, där arrendelagen gör avsteg från principen att civillag ej må äga retroaktiv kraft, är optionsrätten avsedd att inträda endast som följd av avtal, vid vars ingående kontrahenterna äga kännedom om denna påföljd.

Icke heller att jordägaren genom att sammanslå brukningsdelar, som vid arrende äro underkastade de särskilda sociala bestämmelserna, uppnår att dessa träda ur tillämpning, kan med fog betecknas som ett kringgående av lagen. Det är med öppna ögon lagstiftaren begränsat dessa bestämmelsers räckvidd. Meningen var verkligen att de icke erfordrades eller skulle gälla för brukningsdelar om mer än 50 hektar odlad jord, dessa må ha nått sin storlek genom sammanslagning av mindre enheter, genom nyodling eller annorledes. Spörsmålet om undantag från detta villkor dryftades ju särskilt under lagens förarbeten.

Leder den nya arrendelagstiftningen till att arrendeinstitutet får mindre tillämpning än förut eller att arrendelotter sammanslås, är detta alltså intet mot denna lagstiftnings syfte stridande utan blott en naturlig konsekvens av att jordägarens intressen beaktas huvudsakligen genom den frihet som lämnats honom att underlåta att utarrendera sin jord respektive underlåta att verkställa utarrendering på sådant sätt att de ifrågavarande tvingande lagbuden träda i tillämpning. Och skulle jordägare begagna sin rätt att uppsäga äldre arrendeavtal för höjning av arrendebeloppen, står detta i full överensstämmelse med att man åt de nya reglerna icke velat ge retroaktiv verkan utom i vissa fall.

Om det tidigare kunnat anses befogat att söka inom vanhävdslagstiftningen på indirekt väg tillgodose arrendatorernas intresse att ej, efter bestämd arrendetids utgång eller då rättigheten upphör genom uppsägning, behöva frånträda den arrenderade jorden, så har dock förhållandet väsentligen förändrats, sedan numera institutet optionsrätt införts i arrendelagstiftningen. Frågan hör enligt sin natur hemma i denna lagstiftning och kan nu också där finna sin lösning på ett direkt och effektivare sätt. Vanhävdslagstiftningen kan väl i viss mening alltjämt utgöra ett komplement till arrendelagstiftningen. Men att hädanefter, sedan optionsrättens begränsning bestämts och lagstiftaren därvid i sin strävan att tillgodose arrendatorns intresse icke bundits av hänsyn till annat än vad han funnit vara jordägarens ofrånkomliga

anspråk å handlingsfrihet, »komplettera» arrendelagstiftningen i denna del genom att för fall, då optionsrätt icke ansetts skola föreligga, på en omväg söka i arrendatorns intresse genom vanhävdslagstiftningen hindra jordägaren från att begagna den frihet, som sålunda lämnats honom, torde sväriligen kunna betraktas såsom följdriktigt eller försvarligt.

Enligt fastighetsbildningssakkunnigas uppfattning måste jämväl för ett blott provisoriskt ingrepp av förevarande art ske en avvägning mellan olika intressen. De sakkunniga ha härutinnan anfört i huvudsak följande.

Anser man vådan av den påtalade tendensen till sammanslagning av brukningsdelar så stor att ett ingripande från lagstiftarens sida är påkallat, kunna de sociala synpunkterna icke få ensidigt prägla lagstiftningen. I direktiven för utredningen framhålles också vikten av en tillfredsställande och lämplig avvägning mellan olika allmänna och enskilda intressen.

Det intresse, som framför andra reser sig mot det ifrågavarande sociala, gäller rationalisering av jordbruket. Denna rationalisering kan taga olika former, såsom sammandragning av spridda ägor, ändring i ägosammansättning och annat dylikt, som kan tänkas ernås utan konflikt med det sociala intresset. Men bland de största svårigheter, med vilka jordbruket har att kämpa, måste räknas de höga kostnaderna för byggnadsbeståndet och för den mänskliga arbetskraften. Och bland de viktigaste rationaliseringsåtgärderna står därför just sammanslagning av brukningsdelar i fall då därigenom vinnes minskning av dessa kostnader genom den för större driftsenheter kännetecknande koncentrationen och mekaniseringen.

I direktiven uttalas nu att ett ur rationaliseringssynpunkt önskvärt sammanförande av jordbruk ej bör förhindras. Vid kollision mellan rationaliseringsintresset och det sociala intresset skulle således det förra äga företräde. Enahanda mening kom till uttryck i propositionen nr 275 till 1942 års riksdag. Måhända bör man emellertid förstå uttalandet så, att spörsmålet skulle bero på styrkan av de olika motstående intressena i skilda fall, en ståndpunkt som kan anses nära överensstämma med vanhävdslagstiftningens i dess hittillsvarande gestaltning.

Även om viss marginal måste lämnas lagtillämparen att handla efter omständigheterna i de särskilda fallen, måste uppgiften att verkställa den principiella avvägningen mellan socialpolitiska och andra intressen naturligtvis tillhöra lagstiftaren och må icke överlätas åt praxis. Denna uppgift är så mycket mera betydelsefull, som det sätt, på vilket frågan avgöres vid revisionen av vanhävdslagstiftningen, lärer sträcka sina verkningar vida utöver denna lagstiftnings ram. Jordpolitiken kan ju ej få fortgå efter sinsemellan stridiga principer på olika områden. I den mån man inom vanhävdslagstiftningen till äventyrs låter det sociala intresset att bibehålla antalet jordbrukare i självständig företagarställning få företräde framför rationaliseringsintresset, bör samma princip diktera statens egen rationaliseringsverksamhet och iakttagas vid revisionen av fastighetsbildningslagstiftningens jordpolitiska regler.

Ehuru de sakkunniga livligt behärta de motiv till kontroll över brukningsindelningen, som de sakkunniga trots sig kunna utläsa ur direktiven för utredningen, måste de sakkunniga emellertid draga i tvivelsmål huruvida man äger förutsätta att en dylik kontroll kan anordnas så, att den blir tillräckligt effektiv för ifrågavarande syfte och att man varken träder rationaliseringsintresset allt för nära eller åt praxis överlämnar intresseavvägningen i en omfattning, som gör rättsosäkerheten stor och riktlinjerna för den statliga jordpolitiken oklara. Särskilt betänkligt synes vara att söka ernå större

effektivitet genom övergivande av den nu gällande allmänna regeln, att sammanslagning av brukningsdelar ej bör hindras, om den skulle medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften. Undantag från denna regel kan tänkas befogat i fall då vederbörande fastighet (eventuellt i samme ägares hand varande fastighetskomplex) skulle vara bärkraftig även med bibehållande av den äldre brukningsindelningen, men härutöver synes egentligt utrymme för sådant undantag knappast föreligga. Och huruvida inskränkningen i regelns tillämplighet bör gå så långt, som nu är sagt, synes vara en fråga, som bör avgöras i samband med det alltjämt under utredning varande spørsmålet om jordbrukets rationalisering.

Beträffande sitt uttalande, att utredningsmännens förslag måste betraktas såsom ett föregripande i vissa hänseenden av vanhävdslagstiftningens revision och därmed även av den blivande rationaliseringspolitiken, ha de sakkunniga anfört bland annat följande.

Förutom att utredningsmännens förslag anger viss mening om vanhävdslagstiftningens yttersta syfte och räckvidd torde förslaget giva uttryck för åsikten att de sociala arrendebestämmelserna för hela sitt tillämplighetsområde tarva ett komplement i vanhävdslagstiftningen, icke blott för tillfället utan för längre tid framåt. Det provisorium, som föreslås för tiden till den 1 juli 1947, tager ju ej sikte blott på några för tillfället rådande förhållanden, utan tvärtom är det, såsom utredningsmännen framhålla, snarast mot en väntad framtida utveckling, som ingripandet skulle riktas. Antoges förslaget på den motivering, som förebragts för detsamma, torde svåriligen utan verkligt vacklande inom lagstiftningen den blivande uppsiktslagen kunna sakna bestämmelser av i stort sett enahanda beskaffenhet som de nu föreslagna, såvida man icke förutsätter att även arrendelagstiftningen ånyo skall överses i samband med revisionen av uppsiktslagen.

Även om det vore så, att sistnämnda revision icke på något sätt bundes av det nu föreliggande förslagets upphöjande till lag och att alltså vägen tillbaka stode lagstiftaren fullt öppen, synes dock icke riktigt att i förslagets bestämmelser se blott en provisorisk anordning. Verkningarna av dessa bestämmelser skulle — förutsatt att deras syfte nåddes — icke inskränka sig till den tid, provisoriet avsåge, utan kunde bliva av obegränsad varaktighet, ett förhållande som icke så lätt kunde vid behov avhjälpas genom lagstiftning i efterhand. Om man ock avser att vid blivande revision av uppsiktslagen verkställa den avvägning mellan olika intressen, som i direktiven anbefalles, så skulle möjligheterna härutinnan beträffande en till storleken okänd del av landets jord ha avklippts eller försvårats genom lagfästande av det utan någon egentlig omprövning av intressemotsättningarnas inverkan tillkomna förslaget.

Länsstyrelsen i Gotlands län har anfört i huvudsak följande.

Av de till utredningsmännen inkomna svaren från jordbrukskommissionerna och hushållningssällskapens förvaltningsutskott i södra och mellersta Sverige att döma förefaller det som om den ifrågavarande benägenheten för sammanslagning av jordbruk iakttagits i ett ytterst fåtal trakter av riket och, där den förekommit, i allmänhet haft sin grund i rationaliseringsbehov och en förklarlig motvilja mot att i nybyggnader lägga ned kapital utan utsikt till skälig förräntning därav. Då den föreslagna lagstiftningen möjligen kan befaras komma att bliva till hinder för nyttiga rationaliseringssträvanden och den verkställda utredningen icke giver tillräckligt grundade skäl för en nu förefintlig utveckling i skadlig eller osund riktning, anser sig länsstyrelsen icke kunna biträda det föreliggande förslaget.

Redan vid tillkomsten av 1943 års sociala arrendelagstiftning uttalades farhågor för att många jordägare, hellre än att finna sig i de nya bestämmelserna, skulle komma att avstå från att upplåta jord på arrende och i stället taga under eget bruk tidigare utarrenderade brukningsdelar eller ock genom sammanslagning av sådana jordbruk till större brukningsenheter söka undandraga sig nämnda lagstiftning. Det framhölls emellertid, att en tendens till avveckling av arrendesystemet icke syntes kunna vålla några märkbara olägenheter, om den bleve av endast jämförelsevis måttlig styrka och nedgången i fråga om arrendejordbruken motsvarades av en uppgång beträffande de självägda jordbruken. I den mån däremot en mera omfattande tendens skulle framkomma att sammanföra för självständigt jordbruk lämpade arrendegårdar med andra bärkraftiga brukningsdelar ansågs detta vara en icke önskvärd utveckling.

Av den utredning, som återgivits i föreliggande promemoria, synes framgå, att de vid den nya arrendelagstiftningens tillkomst uttalade farhågorna i fråga om en förhållandevis snabbt genomförd sammanslagning av arrendefastigheter till större brukningsenheter besannats. Från flera håll har också framhållits, att denna tendens till sammanslagning av brukningsdelar icke torde vara av tillfällig natur utan komme att taga allt större omfattning ju längre den sociala arrendelagstiftningen vore i kraft. En dylik utveckling synes mig av flera orsaker icke böra få förbli okontrollerad. I synnerhet två skäl framträda med särskild styrka mot att en sådan tendens får fortgå utan ingrepp. När de nya sociala arrendebestämmelserna tillkommo, avsågs därmed att giva arrendatorerna en säkrare och förbättrad ställning i arrendeförhållandet. Skulle den antydda tendensen vinna i styrka, har lagstiftningen i viss mån förfelat sitt syfte och åtgärder synas då böra vidtagas för att undanröja de icke önskvärda följderna av densamma. Det kan uppenbarligen icke vara någon mening med att vidtaga åtgärder för stärkande av arrendatorernas ställning, därest dessa åtgärder i någon större omfattning få den konsekvensen att jordägaren, för att undandraga sig för honom tyngande utgifter i fråga om arrendefastigheterna, underlåter att vidare utarrendera desamma. För arrendatorerna skulle det självfallet framstå såsom i hög grad otillfredsställande, om de — kanske efter mycket långa arrendetider under vilka de nedlagt ett omfattande arbete på arrendeställena — skulle finna sig uppsagda från arrendena såsom en följd av att de nya bestämmelserna av jordägaren anses alltför betungande.

Såsom förut antytts pågår för närvarande utredning rörande möjligheterna att genom rationaliseringsåtgärder förbättra förutsättningarna för det svenska jordbruket. Vid en framtida rationalisering av jordbruket komma med sannolikhet bland annat att även prövas möjligheterna att genom sammanslagning av nu ofullständiga jordbruk åstadkomma lämpligare storlek och sammansättning av jordbruken i olika delar av landet. I betraktande härav kan en okontrollerad utveckling av tendensen till sammanslagning uppenbarligen icke anses önskvärd. Genom sammanslagningar, med vilka plägar följa att å någon av de sammanslagna brukningsdelarna befintliga.

för jordbruket avsedda byggnader bortföras eller lämnas att förfalla, skapas brukningsförhållanden, som kunna försvåra en ur rationaliseringssynpunkter förmånligare brukningsindelning och sålunda lägga hinder i vägen för den framtida rationaliseringen av landets jordbruk. Även ur nu anförda synpunkter förefinnes således ett starkt behov av att i görligaste utsträckning förhindra ett icke önskvärt sammanförande av jordbruksenheter och därmed följande vanvård av jordbruksbyggnaderna. Med hänsyn till vad nu anförts finner jag mig kunna giva min anslutning till den av utredningsmännens majoritet i promemorian uttalade uppfattningen att lagstiftningsåtgärder böra upptagas till övervägande i syfte att erhålla vidgad kontroll över utvecklingen av tendensen att sammanslå brukningsdelar och att dessa åtgärder icke böra anstå till dess den pågående utredningen om revision av uppsiktslagstiftningen slutförts. Visserligen bliva de åtgärder, som nu komma i fråga, endast av provisorisk natur och sannolikt även av förhållandevis kort varaktighet, men enligt min mening äro de allmänna och enskilda intressen som här står på spel av den betydelse, att statsmakterna icke kunna underlåta att ingripa för att tillrättalägga de uppkomna missförhållandena. Jag vill erinra att, såvitt angår förvärv av fastigheter för sammanslagning med brukningsdel som redan äges av förvärvaren, en kontroll erhålles, därest den i proposition till årets riksdag föreslagna lagstiftningen angående inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet antages.

Vad angår frågan om vilken form den nu ifrågasatta lagstiftningen bör erhålla delar jag såtillvida utredningsmännens mening, att den lämpligen kan anknytas till den nu gällande uppsiktslagstiftningen. Detta faller sig så mycket mera naturligt som vanhävdslagstiftningen ju ursprungligen utgjorde ett komplement till de sociala bestämmelserna i arrendelagstiftningen och avsåg bland annat att förhindra ett kringgående av dessa bestämmelser. Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår verka bestämmelserna i denna lagstiftning om skyldighet att vidmakthålla byggnader såsom ett i viss mån återhållande moment gentemot en eventuell benägenhet hos jordägarna att genom sammanslagning av brukningsdelar undandraga sig de sociala arrendebestämmelserna eller att eljest sammanslå brukningsdelar, där detta ur allmän synpunkt ansetts icke önskvärt. Såvitt angår brukningsdelar i allmänhet föreligger emellertid enligt den nu gällande 1942 års vanhävdslag icke något absolut hinder mot bortförande eller bristande underhåll av byggnader som genom en sammanslagning blivit onödiga. I detta hänseende gäller, såsom förut framhållits, den allmänna regeln att byggnad må bortföras eller lämnas utan underhåll så snart sammanslagningen kan anses medföra väsentliga fördelar för jordbruksdriften. Om däremot i sammanslagningen ingår brukningsdel, som avses i 1927 års lag, äro bestämmelserna betydligt strängare i det att byggnad må bortföras eller lämnas utan underhåll endast då de sammanslagna brukningsdelarna var för sig icke utgöra bärkraftiga jordbruk men genom sammanslagningen ett sådant jordbruk skulle uppstå. Med hänsyn till det anförda torde det ligga närmast till hands att för vinnande av syftet att förekomma icke önskvärda sammanslagningar

vidtaga erforderlig ändring i 1942 års vanhävdslag, allra helst som lösningen av föreliggande lagstiftningsproblem icke kan erhålla annat än provisorisk karaktär i avbidan på slutförandet av nyssnämnda utredning beträffande lagstiftningen angående uppsikt å jordbruk och igångsättandet av det tilltänkta rationaliseringsarbetet å jordbrukets område.

Att på sätt i vissa yttranden föreslagits söka förhindra den ifrågavarande icke önskvärda utvecklingen genom vidtagande av ändring i de sociala arrendebestämmelserna skulle innebära, att sammanslagning av brukningsdelar komme att förhindras blott i fråga om utarrenderade fastigheter men icke i fråga om sådana var för sig bärkraftiga jordbruk, som vid tillfället brukades av ägaren. Ej heller skulle hinder mot sammanslagning föreligga, om arrendatorn själv sade upp sig eller om han avstode från nytt arrende. Korrektiv mot icke önskvärd sammanslagning av brukningsdelar finge i dessa fall i stället sökas i vanhävdslagstiftningen eller möjligen i en ny helt fristående lagstiftning. Sistnämnda utväg synes mig mindre tilltalande med hänsyn till den provisoriska karaktär lagstiftningen såsom nyss antytts är avsedd att få.

Då det gäller att avgöra i vad mån man genom bestämmelser i vanhävds-lagen bör söka hindra sammanslagning av brukningsdelar, måste man emellertid skilja mellan olika fall. Enighet torde råda därom, att sådan sammanslagning av brukningsdelar, vari ingå allenast fullt bärkraftiga jordbruk, bör åtminstone tillsvidare i avbidan på det slutliga ståndpunktstagandet till jordbrukets rationaliseringsfråga i viss utsträckning begränsas. Om alla de i en avsedd sammanslagning ingående brukningsdelarna med hänsyn till möjligheterna att därå driva ett rationellt jordbruk kunna anses ha förutsättningar att bestå på lång sikt och bereda brukarna en skälig bärgning, bör det icke tillåtas att byggnad, som genom sådan sammanslagning kan bli obehövlig, bortföres eller lämnas utan underhåll. Det torde såsom 1942 års jordbrukskommitté framhållit icke föreligga någon större risk för att en föreskrift i vanhävdslagen om skyldighet att underhålla byggnader å dessa brukningsdelar skulle försvåra en ur jordbruksekonomisk synpunkt nödvändig rationalisering eller för att en investering av kapital i byggnaderna på lång sikt skulle vara värdelös. I den mån det ur rationaliseringssynpunkt befinnes ändamåls-enligt att sammanslagning av fullständiga jordbruk äger rum och det icke kan anses stå i strid med arrendators berättigade intressen bör sådan sammanslagning kunna medgivas efter dispens av länsstyrelsen. Enighet torde även råda därom, att sammanslagning, vari ingå allenast icke bärkraftiga jordbruk, där särskilda skäl icke till annat föranleda, bör betraktas såsom ur rationaliseringssynpunkt lämplig. En viss kontroll över dylika sammanslagningar torde emellertid få anses önskvärd.

Beträffande de fall åter, där i den avsedda sammanslagningen ingå brukningsdelar av båda nyss angivna slag, ha olika meningar kommit till synes i ärendet. Att, såsom utredningsmännen förordat, i fråga om en stor del av landets jord hindra all sådan sammanslagning av brukningsdelar, vari ingår ett bärkraftigt jordbruk, finner jag i likhet med vad i flertalet av de över utredningsmännens förslag avgivna yttrandena framhållits vara ägnat att

motarbete i och för sig önskvärda rationaliseringssträvanden. Såsom fastighetsbildningssakkunniga framhållit, måste jämväl ett blott provisoriskt ingrepp av förevarande art ske på sådant sätt att uppsiktslagstiftningens revision och det blivande rationaliseringsarbetet icke därigenom föregripas. Å andra sidan synes man ej heller böra tillåta sammanslagning av brukningsdelar, så snart i sammanslagningen ingår ett icke bärkraftigt jordbruk, utan i varje särskilt fall bör övervägas, hur ett dylikt jordbruk förmånligast kan disponeras. Visar det sig därvid, att den icke bärkraftiga brukningsdelen lämpligen bör sammanslås med allenast någon av de övriga i den avsedda sammanslagningen ingående brukningsdelarna eller med annan brukningsdel, bör sammanslagningen icke vara tillåten. Om sålunda till en huvudgård höra två utgårdar, vilka icke var för sig utgöra bärkraftiga jordbruk, böra de båda utgårdarna eller någon av dem icke få sammanslås med huvudgården, där det med hänsyn till föreliggande förhållanden kan anses förmånligare att utgårdarna sammanslås med varandra eller med annan brukningsdel. Avgörande härvidlag synes böra vara vad som är förmånligast icke för den enskilde ägaren av huvudgården utan för bedrivandet av ett rationellt jordbruk i orten.

På grund av vad sålunda anförts finner jag mig böra föreslå, att till lösande av den föreliggande lagstiftningsfrågan i 2 § 1942 års vanhävdslag dels tydligare än nu i lagtexten framhäves att sammanslagning av brukningsdelar skall medföra rätt till bortförande eller lämnande utan underhåll av byggnad, allenast om den medför väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, och dels intages en närmare bestämning av vad med begreppet väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten skall anses. Denna bestämning torde lämpligen kunna avfattas på det sätt, att sammanslagning skall anses medföra väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten, endast om någon av de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna är av sådan beskaffenhet eller omfattning, att brukaren därav icke kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, och det icke kan anses förmånligare för jordbrukets bedrivande, att denna brukningsdel tages i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar i orten.

En bestämmelse av antydd innebörd synes böra avse brukningsdelar i allmänhet, varå 1942 års vanhävdslag äger tillämpning. För det fall att i den åsyftade sammanslagningen ingår brukningsdel, som avses i 1927 års uppsiktslag, stadgas såsom förut nämnts i 1942 års vanhävdslag en inskränkning i undantaget från skyldigheten att vidmakthålla byggnader, i det att byggnad, som genom sammanslagning blivit obehövlig, må bortföras eller lämnas utan underhåll endast under förutsättning att först genom sammanslagningen uppkommer ett fullständigt jordbruk. Detta stadgande torde böra bibehållas men anslutas till den av mig föreslagna bestämningen av vad med begreppet väsentliga fördelar för jordbrukets bedrivande i orten skall anses. Det bör således även i fråga om sammanslagning av brukningsdelar, som avses i 1927 års uppsiktslag, uppställas en fordran på prövning av huruvida det ej kan anses

förmånligare för jordbrukets bedrivande, att den ifrågavarande brukningsdelen tages i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar i orten.

Vad sålunda föreslagits torde föranleda en jämkning av redaktionell art av 13 § andra stycket 1942 års vanhävdslag.

Därest förevarande lagstiftningsproblem löses i enlighet med vad nu anförts, synes anledning ej föreligga att på sätt utredningsmännen föreslagit utvidga tillämpningsområdet för stadgandet i 13 § första stycket 1942 års vanhävdslag att brukningsdel, som avses i 1927 års uppsiktslag, ej får tagas i anspråk för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriell anläggning eller i annat liknande syfte med mindre länsstyrelsen efter jordbrukskommissionens hörande prövar det nödigt. Ej heller i övrigt torde ändringar i 1942 års vanhävdslag utöver de av mig föreslagna böra upptagas till övervägande i detta sammanhang.

I överensstämmelse med vad jag sålunda anförts har inom jordbruksdepartementet upprättats förslag till *lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.*

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över nämnda lagförslag, av den lydelse *bilaga*¹ till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Bengt Holmgren.

¹ Denna bilaga, vilken fränsett en jämkning av redaktionell art är likalydande med det vid propositionen fogade författningsförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 17 december 1945.

N ä r v a r a n d e:

regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GULDBERG,
EKBERG,
SANTESSON.

Enligt lagrådet den 5 december 1945 tillhandakommet utdrag av protokoll, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 23 november 1945, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 §§ lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.*

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av t. f. byråchefen för lagärenden i jordbruksdepartementet E. H. Kling.

Lagrådet yttrade:

Mot den nu föreslagna lagstiftningen kunna ur olika synpunkter erinringar framställas. Förslaget kan icke anses innebära någon fullt tillfredsställande lösning av det föreliggande problemet, och det kan vara ägnat att i vissa fall försvåra en önskvärd utveckling inom jordbruket. En brist är även, att i förslaget icke tydligt angives i vilken omfattning de nya bestämmelserna skola äga tillämpning beträffande redan bestående förhållanden. Med hänsyn till att lagen skall äga giltighet endast till och med den 30 juni 1947 och att den under sin giltighetstid ej torde komma att tillämpas i någon större utsträckning, synas emellertid tillräckliga skäl icke föreligga att avstyrka förslaget.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

Utdrag av protokollet, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 31 december 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, MOSSBERG.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, lagrådets den 17 december 1945 avgivna utlåtande över det den 23 november 1945 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående ändrad lydelse av 2 och 13 § lagen den 30 juni 1942 (nr 515) om åtgärder mot vanhävd av jordbruk.*

Efter en redogörelse för utlåtandets innehåll anför föredragande departementschefen följande.

En ur formell synpunkt fullt tillfredsställande lösning av det föreliggande lagstiftningsproblemet torde måhända icke kunna erhållas med mindre en ny helt fristående lagstiftning i ämnet tillskapas. Av skäl, som av mig anförts vid lagförslagets överlämnande till lagrådet, finner jag mig icke kunna för närvarande förorda en sådan utväg. På grund härav och då lagförslaget enligt min mening måste anses ägnat att främja i och för sig önskvärda rationaliseringssträvanden, finner jag en lagstiftning av det slag, som det till lagrådet remitterade förslaget innebär, böra komma till stånd.

Med hänsyn till innehållet i de nya bestämmelserna torde särskilda övergångsbestämmelser icke vara erforderliga.

I lagförslaget har vidtagits en jämkning av redaktionell art.

Föredraganden hemställer härefter, att lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Siv Schiöler.